

**Egy rejtélyes magyar
festő Párizsban –
Szóbel Géza
(1905–1963)**

Válogatás
Maklárý Kálmán
gyűjteményéből

**An Enigmatic
Hungarian Painter in
Paris – Géza Szóbel
(1905–1963)**

A selection from
the collection
of Kalman Maklary

Egy rejtélyes magyar festő Párizsban – 120 éve született Szóbel Géza (1905–1963)

Az 1934-től Franciaországban élő és alkotó Szóbel Géza neve még a hazai szűkebb szakmai közönség számára is ismeretlenül csegett egészen 2012-ig, amikor is kéttucatnyi képéből kiállítást rendezett a Kálmán Maklary Fine Arts Galéria. A 120 évvel ezelőtt, Komáromban született festőművész élete és művészete azonban rengeteg meglepetést rejt, történelmi traumák által alakított sorsa pedig egyúttal egy ambivalens korszak lenyomata is. A szentendrei Ferenczy Múzeumi Centrumban rendezett kiállítása kapcsán érdemes feltenni a kérdést: ki volt Szóbel Géza, és hogyan integrálható öröksége a magyar művészettörténet-írás szövetébe?

Az érdeklődő már akkor jelentős akadályokba ütközik, ha Szóbel Géza életrajzának viszonylag koherens leíratát szeretné elolvasni. Művészetéről az egyetlen magyar nyelvű összefoglaló írás nem sokkal halála után, 1968-ban jelent meg az *Irodalmi Szemle*¹ hasábjain, amelyben a szerző – Szóbel fiatalkori jóbarátja, Tilkovszky Béla művészeti író – részletesen, de olykor ellentmondásosan veszi sorra a regényes életút egyes állomásait. Legközelebb 2006-ban látott napvilágot egy kisebb összefoglaló Szóbelről Cserba Júlia *Magyar Képzőművészek Franciaországban 1903–2005* című hiánypótló kötetében,² amely némileg árnyaltabb képet mutat arról, hogy Szóbel Géza milyen szerepet játszott a háború alatti és utáni francia – elsősorban párizsi – művészeti életben. Azonban a nemrégiben megkezdett kutatások alapján világosan kirajzolódik, hogy Szóbel Géza rejtélyes életműve jóval komplexebb volt annál, mint hogy a

An Enigmatic Hungarian Painter in Paris – Géza Szóbel (1905–1963) was born 120 Years Ago

In Hungary, even professionals were unaware of the oeuvre of Géza Szóbel, who lived and worked in France from 1934–until 2012, that is, when the Kalman Maklary Fine Arts Gallery staged an exhibition with two dozens of his paintings. And there are a great deal of surprises in store for the student of the life and art of the painter, who was born 120 years ago in Komárom, and his journey, which was shaped by historical traumas, holds a mirror to an ambivalent period. As we present an exhibition of his art at the Ferenczy Museum Center in Szentendre, it is worth asking who Géza Szóbel was and how his legacy can be integrated into the fabric of Hungarian art history writing.

Those intent on learning about Géza Szóbel immediately come up against considerable obstacles when seeking a relatively coherent account of his biography. The only Hungarian-language overview of his art was published shortly after his death, in 1968, in *Irodalmi Szemle* [Literature Review],¹⁵ by art writer Béla Tilkovszky, Szóbel's youthful friend. The narrative he drew of the different stages of this eventful life was detailed but occasionally contradictory. The next time a brief outline of Szóbel's work was offered was in 2006 by Júlia Cserba in her one-of-its-kind volume, *Magyar képzőművészek Franciaországban 1903–2005* [Hungarian Visual Artists in France, 1903–2005].¹⁶ She presented a more nuanced view of his role in the artistic life of France, and in particular Paris, during and after the war. However, research begun recently clearly shows that the enigmatic oeuvre

Szóbel Géza: *Tilkovszky Béla arcképe*
1929 körül | circa 1929 | olaj, vászon | oil on canvas | 130 × 97 cm | ltsz. | inv. no: O 5923,
Slovenská národná galéria, Pozsony - Bratislava | fotó photo: webumenia.sk

második École de Paris egyik elfeledett emigráns művésznének teljesítményeként könyveljük el.

Szóbel, aki tulajdonképpen saját hazájában is emigráns volt, már fiatalon bejárta egész Európát, tapasztalatainak köszönhetően pedig egy világpolgár szemléletével és szellemiségével formálta művészi látásmódját, majd a történelem viharaiiban adaptálódott az újabb és újabb helyzetekhez. Egyszerre volt magyar, zsidó, cseh-szlovák, de mindenekelőtt francia identitású alkotó. Komplex multikulturális szemlélete pedig művészetén is nyomott hagyott.

Korai évek – Komáromtól Komáromig bejárva Európát

Szóbel 1905. december 6-án, Komáromban látta meg a napvilágot egy zsidó származású frankofón család gyermekeként. A fiatal festőaspiráns a városban éppen akkor rajzi szabadiskolát alapító Harmos Károly óráit látogatta, majd 1924-ben itt mutatta be

of Géza Szóbel was far more complex than to be dismissed as the achievement of a forgotten émigré artist of the second École de Paris.

An émigré in his own country, Szóbel travelled throughout Europe from an early age, and his experiences, the outlook and spirit of a cosmopolitan, shaped his artistic vision and his ability to adapt to ever new situations as he was buffeted by the storms of history. He was a Hungarian, a Jew, and a Czechoslovak at the same time—but above all an artist with a French identity. His complex multicultural attitude left its mark on his art.

The Early Years – From Komárno to Komárno, via Europe

Szóbel was born in Komárom (now Komárno, Slovakia), on 6 December 1905, to a Francophone family of Jewish origin. The budding painter attended the classes of Károly Harmos, who had just founded a free school of drawing in the town, and in 1924 he presented

nyolc művét egy csoportos kiállításon.³ Komárom azonban a trianoni határok miatt nehéz gazdasági helyzetbe került, az ott rövid ideig szárba szökkenő művészeti élet hamar kifulladásra jutott, és az olyan tehetséges fiatalok, mint Tilkovszky Béla, a festők közül a Basilides testvérek, Ráfael Viktor és Szóbel Géza, az 1920-as évek közepétől elhagyták a várost. Szóbel Budapesten próbált szerencsét, és bár a Magyar Képzőművészeti Főiskolára nem nyert felvételt, az biztos, hogy az OMIKE szabadiskolájában tanult, ahol Fényes Adolf volt a mestere. Szóbel életéből pár év kronológiája homályba vész, azt csak a művész saját, vázlatos visszaemlékezéseiből tudjuk rekonstruálni: járt Berlinben, ahol a német expresszionizmus hatott rá, majd vélhetően 1928–1929 körül tett először hosszabb látogatást Párizsban is, ahol az Académie de l'Art moderne-ben Fernand Léger-nél és Othon Friesznél tanult. Több portrémegrendelés és illusztrációkészítés mellett valószínű, hogy ekkor festette meg jó barátja, a szintén ekkor Párizsban ösztöndíjjal tartózkodó Tilkovszky Béla öntudatos portróját,⁴ amely a fiatal festő egyik kiemelkedő alkotása. A sok utazás (Budapest, Bécs, Berlin, Párizs, Olaszország) mellett egy másik biztos pont, hogy 1930 körül Prágában beiratkozott az orosz emigránsok számára létrehozott Ukrán Akadémiára, ahol Szergej Mako orosz festőművész volt a mestere.

Bár 1932 előttről nagyon kevés művét ismerjük, az állandó utazások, a rengeteg tapasztalat és benyomás formálhatta a fiatal Szóbel művészetét. 1932-ben kapott meghívást, hogy szülővárosában rendezzen önálló kiállítást, amelyre februárban került sor. A korabeli kritika ekkor már egy avantgárd művészt mutat be: „Csak festeni akar, színeket és formákat komponál, túl a fényképezőgép látásán s igyekszik

eight of his works at a group exhibition.¹⁷ However, the economy of Komárno was hard hit by its being ceded to Czechoslovakia after the First World War, and the art scene, which flourished briefly, soon lost momentum, causing talented young people like Béla Tilkovszky and painters like the Basilides brothers, Viktor Ráfael and Géza Szóbel to leave the city from the middle of the 1920s on. Szóbel tried his luck in Budapest, and although he did not gain admission to the Hungarian Academy of Fine Arts, he certainly studied at the free school of OMIKE (Hungarian Jewish Educational Association), where Adolf Fényes was his master. The details of the few years that followed are uncertain, as we have only the artist's own, sketchy recollections to rely on. He did visit Berlin, where he was impressed by German expressionism, and around 1928 or 1929, he seems to have spent an extended period of time in Paris, studying with Ferdinand Léger and Othon Friesz at the Académie de l'Art moderne. He had commissions for portraits and illustrations, and this was probably when he painted one of the outstanding works of his early period, a portrait of his self-confident friend, Béla Tilkovszky,¹⁸ who also was in Paris at the time on a scholarship. What seems certain is that he travelled extensively (Budapest, Vienna, Berlin, Paris, Italy), and that around 1930 he enrolled at the Ukrainian Academy in Prague, an institution established for Russian émigrés, studying with Sergey Mako, the Russian painter.

Though very few of his works from before 1932 are known, the constant travelling and the countless experiences and impressions could not but shape the art of the young Szóbel. In 1932, he was invited to stage a solo exhibition in his home city, and it took place in February. The artist described by a contemporary review was avant-garde: 'All he wants

Szóbel Géza Prágában, 1931 körül | Géza Szóbel in Prague around 1931

a dolgok mélyében rejlő automatikus lehetőségeket vászonra vetíteni. Ezért formátlanok alakjai s ezért kerülnek a színek természetes visszaadását a képei.”¹⁵ Szóbel már ekkor vonzódott a figurálisból kiinduló, de geometrikus formálás iránt. Bár az 1932-es kiállítás műveinek pontos listáját nem ismerjük, pár évvel későbbi pasztelljeit (*La Source saint*, 1934) vizsgálva a laza kontúrok között kibomló homogén színmezők, az absztraháló figurafelfogás leginkább a szürrealizmushoz kötik a korai évek munkáit.

Egy ígéretes karrier nyitánya – Szóbel a két világháború közötti Párizsban

Szóbel 1934-ben telepedett le véglegesen Párizsban. A város pezsgő, soknemzetiségű miliójében Szóbel több művésztszassal alakított ki baráti-szakmai kapcsolatot, melyek közül különösen fontos a Franciaországba menekült cseh képzőművészek köre. Szóbel művészetének új irányát alap-

to do is paint, composing colours and shapes, beyond what is visible to the camera, and tries to project onto the canvas the automatic possibilities that lie deep within things. That is why his figures are shapeless and why his pictures avoid the natural reproduction of colours.”¹⁹ By this time, Szóbel had become attracted to modelling that was based on figurativeness but was also geometric. Although we do not know the exact list of works in the 1932 exhibition, some of the salient characteristics of his pastels from a few years later (*La Source saint*, 1934)—the homogeneous colour fields that unfold among loose contours and an abstracting understanding of figures—seem to denote an affinity for Surrealism.

The Start of a Promising Career – Szóbel in Paris between the Two World Wars

Szóbel made his home in Paris in 1934. In the vibrant, multi-ethnic milieu of the city, he established friendly and

vetően meghatározta az akkor már tíz éve Párizsban élő cseh Fédor Löweinstein festőművésszel (1901–1946) kialakított szoros munkakapcsolata, akivel 1934-től a háború kitöréséig együtt dolgoztak, és számos közös kiállításon vettek részt. Leginkább egy régi festészeti eljárás újraélesztésével foglalkoztak: a lazúrfestés (*glacis*) technikájával. Az avantgárdban szinte „ismeretlennek” számító eljárás felélesztése a festői anyag, az anyagszerűség fontosságát hangsúlyozta. Szóbel művein ekkor jelennek meg a vékonyan egymásra kent (és egymáson áttűnő) színrétegek, amelyek különleges belső fényt sugárzó, de egyúttal bizonytalan, nemeuklidészi teret hoznak létre. Szóbel kompozíciói már ekkor melankolikusak és prófétaiak, színei általában sötétek, mély tónusúak, gyakran korlátozott palettára épülnek, formái pedig zártak, tömörek és súlyosak. Bár Löweinstennel nem dolgozhattak együtt sokáig, a lazúrtechnika Szóbel festészeti nyelvezetének alapvető eszköze maradt egészen az 1950-es évek végéig. A Szóbel körül kialakuló bonyolult kapcsolati hálózatok közül egy másik olyat érdemes megemlíteni, amely alapvetően megszabta munkásságának irányát. Szóbel Géza tagja és visszatérő kiállítója volt a Galerie L'Équipe-nek. A kör kapcsolatban állt Sonia Delaunay-vel, aki az 1937-es párizsi világkiállítás alkalmával kapott megbízást a Palais de l'Air pavilon *La Fée Électricité* című freskójának megvalósítására. Szóbel és jó barátja, Maurice Estève is részt vett a murális mű kivitelezésében. A világkiállítás spanyol pavilonjában ezzel párhuzamosan mutatták be Picassónak az egész korszakra jelentős hatást kiváltó *Guernica* című művét, amelynek élménye alól Szóbel sem vonhatta ki magát: nemcsak autonóm művein jelenik meg a picassói formálás, hanem pár évvel később,

professional relations with several groups of artists, of which the circle of Czech artists who had taken refuge in France was particularly important. The new direction of Szóbel's art was fundamentally influenced by his close working relationship with the Czech painter Fédor Löwenstein (1901–1946), who had been living in Paris for ten years, and with whom he collaborated from 1934 until the outbreak of the war, participating in numerous joint exhibitions. What they were interested in, above all, was reviving an old painting technique, glazing (*glacis*). The method, almost 'unknown' in the avant-garde, was to emphasize the painterly material, the materiality of the work. This was when Szóbel started to overlay thin and translucent layers of colour to create an uncertain, non-Euclidean space that emits a special inner light. These were already melancholic and prophetic compositions, the colours generally dark and deep-toned, the palette often limited, the forms closed, solid and weighty. Though their cooperation with Löwenstein was not to last long, glazing remained an essential instrument of Szóbel's painterly language until the end of the 1950s. Of the complex webs of relationships emerging around Szóbel, another deserves mention for its fundamental influence on the direction that his work took. Géza Szóbel was a member and regular exhibitor at the Galerie L'Équipe, which was associated with Sonia Delaunay, who was commissioned to design a mural, *La Fée Électricité*, for the Palais de l'Air pavilion at the 1937 Exposition Internationale des Arts et Techniques dans la Vie Moderne in Paris. Szóbel and a good friend, Maurice Estève took part in realizing the work. The Spanish pavilion of the same exposition presented Picasso's *Guernica*, which had a powerful influence on the artists of the

Sonia Delaunay és Szóbel Géza az 1937-es párizsi világkiállítás freskóján dolgozik | Sonia Delaunay and Géza Szóbel working on a fresco for the 1937 Paris World's Fair

1942-ben egészen konkrét átíratként, idézetként dolgozta fel a kompozíció központi lómotívumát a Londonban megjelent *Salvo for Russia* egyik grafikai lapján.⁶

A háború előtti Párizs egyik nagy reménysége volt a kelet-európai emigráns Szóbel Géza, aki valóban mindenhol jelen volt: 1931-től a háborúig minden évben szerepelt a Salon des Surindépendants kiállításain, egyéni és tematikus csoportos tárlatok során vett részt, ismerősi körébe tartoztak a Closserie des Lilas kávéház avantgárd alkotói (Le Corbusier, Aragon, Chagall), valamint Elkán László, művésznevén Lucien Hervé. A korszak egyik meghatározó művészetkritikusa, André Lhote számos pozitív kritikát írt róla, festményeit pedig jeles gyűjtők vásárolták meg. Azonban hamarosan kitört a második világháború.

period, and Szóbel was no exception: in addition to adopting Picasso's modeling for his own autonomous works, in 1942 he created a quote or paraphrase of the central motif of the composition, the horse, in a print published in London in a portfolio, *Salvo for Russia*.²⁰

Géza Szóbel, the East European émigré was a great promise in pre-war Paris, with a constant presence in the scene: from 1931 until the war, he exhibited every year at the Salon des Surindépendants, took part in numerous solo and thematic group exhibitions, was friends with the avant-garde artists of Café Closserie des Lilas (Le Corbusier, Aragon, Chagall) and László Elkán, aka Lucien Hervé. He was frequently praised by André Lhote, an important critic of the time, and his paintings were purchased by notable collectors. But then the Second World War broke out.

A háború borzalmai – egy emigráns emigrációja

Szóbel helyzete a háború kirobbanásakor korántsem volt egyszerű: zsidó származású csehszlovák állampolgárként olyan baloldali emigráns volt, aki számára magától értetődő volt, hogy csatlakozzon az ellenálláshoz. Már 1939-ben belépett a Franciaországban újjáalakított cseh hadseregbe,⁷ majd miután az ideiglenes cseh kormány áttette székhelyét Londonba, Szóbel ott folytatta egészen érdekesen alakuló katonaképzőművész karrierjét. Jelenleg is kutatás tárgya, hogy pontosan miképpen alakult élete Angliában, azonban az tudható, hogy tizedesi rangban a Független Cseh Brigád 2. zászlóaljában szolgáló és állandóan rajzoló Szóbel érdekében maga Herbert Read írt levelet a Háborús Művészek Tanácsadó Bizottságának, hogy engedélyezzék Szóbelnek a művészi tevékenységet a hadseregben. Read a kérvényező levélben egy érdekes mondatot is leír: „Felmerült bennem, hogy az Ön befolyásának köszönhetően talán ő is megteheti a cseh hadseregért azt, amit Topolksy⁸ tett a lengyelekért.”⁹ A neves művészettörténész Read e mondatával arra utal, hogy a cseh hadsereg és az emigrációba kényszerült ideiglenes cseh kormány a hazafi Szóbel művészetét és alkotásait akár propagandacélokra is felhasználhatná, amely a csehek nemzeti kohézióját erősíthetné az eszkalálódó háborúban. Bár Szóbel nem került hivatásos katonai rajzoló státuszba, négy rajzát megvásárolta a Háborús Művészek Tanácsadó Bizottsága. Lehet, hogy Herbert Read látott fantáziát Szóbel művészetében, vagy más körülmények is szerepet játszottak, de tény, hogy első háborús rajzsorozata, a *Civilisation* című album 1942 júliusában megjelent a Penguin Books gondozásában, amely négy fejezetre osztva negyvenegy rajzban és

The Horrors of War – An Émigré in Exile

Szóbel's situation at the outbreak of the war was far from simple; a Czechoslovak citizen of Jewish origin, he was a left-wing émigré for whom it was natural to join the resistance. As early as 1939, he joined the Czechoslovak army as it was reconstituted in France,²¹ and when the Czechoslovak government-in-exile moved to London, Szóbel followed them and continued his interesting career as a soldier artist. Research is ongoing into the details of Szóbel's life in the UK; what we know at this point is that he was a corporal of the 2nd Battalion of the Czechoslovak Independent Brigade and was drawing all the time. It was Herbert Read himself who wrote a letter to the War Artists' Advisory Committee, requesting their permission for Szóbel to work as an artist in the army. The letter included this interesting sentence: 'It struck me that though your influence he might be allowed to do for the Czech Army what Topolksy²² has done for the Polish.'²³ What the eminent art historian suggested was that the Czechoslovak government-in-exile and its army could use the works and art of the patriotic Szóbel for propaganda purposes, to strengthen national cohesion in the escalating war. Though Szóbel was not given official war artist status, the War Artists' Advisory Committee purchased four of his drawings. Whether it was because Herbert Read found his art interesting or for some other reasons, in July 1942 Penguin Books published Szóbel's first war-themed series. *Civilization* consists of 44 drawings and paintings in four chapters, reflecting on the daily horrors of the war, the deportations, tortures and executions committed in the name of a new world order. Timed for the publication of the book, the prints

Londoni óvóhely | London Shelter | 1943 | vegyes technika, papír | mixed media on paper mérete ismeretlen | size unknown | magántulajdon | private collection

festményben reagált a mindennapok háborús borzalmaira: deportálásokra, kínzásokra és kivégzésekre egy új világrend nevében. A könyv megjelenésével párhuzamosan a grafikai sorozat első bemutatására a londoni Csehszlovák Kulturális Intézetben került sor, ahol Szóbel rajzait Jacques Callot, Honoré Daumier, Francisco Goya grafikái egészítették ki. Ugyanitt mutatta be teljesen új művét, a *Lidice* című festményét is, amely a Prága melletti falu egy hónappal korábbi, 1942. június 10-én történt porig rombolásának és lakói lemészárlásának állított emléket. A mű expresszivitását és megrendítő kompozícióját érdeklődve fogadta és Picasso *Guernicájához* hasonlította a korabeli sajtó.

were first on show at the Czechoslovak Institute in London, along with works on paper by Jacques Callot, Honoré Daumier and Francisco Goya. On this occasion Szóbel also presented *Lidice*, a painting commemorating the destruction of the village near Prague and the massacre of its inhabitants on 10 June 1942, a month earlier. The expressiveness and poignant composition of the work was greeted with interest and was compared to Picasso's *Guernica* by the contemporary press.

Szóbel seems to have been drawing while on the front, and by the end of 1943 he had completed another, monumental series with 113 drawings, arranged in five chapters in *The Star of David*, a volume published with a preface

Szóbel a harctéren is rajzolt. 1943 végére készült el újabb grafikai sorozata, a *Dávid csillaga* című monumentális, 113 darabból álló, öt fejezetre osztott rajzszeria, melyhez Herbert Read írt tanulmányt. Read megrendítő írása végén pontosan megfogalmazza, hogy miért fontos a művészi kifejezés segítségével edukálni a széles közönséget: „Nem gondolom, hogy ezek a képek gyógyírt nyújtanak egy ilyen egyetemes méretű neurózisra. De bárhol is mutatják be őket, meg fogják szólítani az emberi lelkiismeretet, és élénken hozzájárulnak azoknak a társadalmi problémáknak a megértéséhez és megoldásához, amelyek közül egyik sem olyan tragikus és végletes, mint a zsidók üldözése.”¹⁰ Egyelőre a kutatás számára is nyitott kérdés, hogy végül Szóbel milyen támogatók segítségével tudott grafikai műveiből utazó kiállítást szervezni, de tény, hogy Nagy-Britannia számos pontján (Edinburgh, Dundee, Aberdeen, London, Belfast) neves galériákban és múzeumokban mutatta be a *Civilisation* és a *Dávid csillaga* grafikai sorozatainak lapjait. Szóbel ezeken a tusrájzain és akvarelljein nem az avantgárd vizuális nyelvezetét használta, hanem főleg a klasszikus (goyai, daumier-i) háborús rajzok hangulatát idézte. Érzékeny, drámai és letisztult kompozíciói egyszerre adtak látéletert a körülötte pusztító háború embertelenségéről, miközben előre is vetítették saját sorsának, illetve családjának tragédiáját. Szóbel közvetlenül a háború után tért vissza szülővárosába, Komáromba, ahol szembesült azzal, hogy egész családja holokauszttá áldozata lett.¹¹

Szóbel művészete a háború után

A háború kitörése megszakította az európai szellemi kultúrában létező szerves kapcsolatokat, Európa végérvényesen megváltozott, Párizs mint a művészet fővárosa pedig elveszítette primátusát New York javára. Az ötvenes évek francia

by Herbert Read. At the end of his poignant writing, Read articulates why it is important to educate the general public through artistic expression: ‘I do not suppose that [Szóbel’s pictures] will cure a neurosis of such universal dimensions. But wherever they are seen they will stir the conscience of humanity, and contribute their vivid share to the solution of those social problems among whose symptoms none is more tragic and extreme than the persecution of the Jews.’²⁴ The identity of the supporters who helped Szóbel to organize a travelling exhibition of his works on paper is still an open question for research, but he did present *Civilization* and *The Star of David* in prestigious galleries and museums in Edinburgh, Dundee, Aberdeen, London and Belfast. Rather than the visual idiom of the avant-garde, these ink drawings and aquarelles bring to mind the atmosphere of classical war drawings, like those of Goya and Daumier. Sensitive, dramatic and simple, his compositions both described the inhumanity of the war raging around him and foreshadowed the tragedy of his own life and the fate of his family. Returning to his birthplace, Komárno, immediately after the war, Szóbel found that his entire family had become victims of the Holocaust.²⁵

Szóbel’s Art after the War

The war disrupted the organic links of European culture, causing the continent to permanently change and Paris to cede its status of art capital of the world to New York. French art in the 1950s was greatly shaped by various strands of philosophy, in particular phenomenology and existentialism, and Szóbel could not exempt himself from their influence either. His first exhibition in post-war Paris took place

művészetét filozófiai áramlatok, elsősorban a fenomenológia és az egzisztencializmus alakította, amely alól Szóbel sem vonhatta ki magát. Első kiállítására a háború utáni Párizsban 1947-ben a Galerie France-ban¹² került sor, ahol 1939 és 1947 között készült műveit mutatta be. A kiállítási katalógus előszavát Frank Elgar művészetkritikus írta, aki éles szemmel megjegyzi, hogy Szóbel szintézisre törekvő, sok forrásból táplálkozó művészete szorosan együtt pulzál saját ambivalens időszakának szellemiségével: „Nem fauve, nem kubista, nem expresszionista, nem szürrealista, nem absztrakt – bár mindent már láttuk máshol. Művészete nem különféle stílusok ügyes adagolásából, nem is eltérő eszközök vagy ellentétes elvek mesterséges szintéziséből áll: inkább érzékeny gondolkodás terméke, amely képes megőrizni a szörnyűségek ellenére is a képzeletet, amely nem riad vissza a grotesztól; inkább apokaliptikus tudatossággal bír, mintsem dekadens tudattal.” Az egész Európát bejáró, számtalan művészeti impulzust magába olvasztó Szóbel sajátos festői világa éppen ekkorra kristályosodott ki. A figuralitás reminiscenciáját megőrző absztrakt kompozíciói szélesre tárják az asszociáció lehetőségét: monumentális építészeti fragmentumokból kialakított kvázi figurái ólomüveg ablakokat idéző struktúráként, a gyermekrajzokra vagy ősi szimbólumokra emlékeztető pálci-kaemberkéek egzisztenciális szorongást tükröző jelekként bukkannak fel alkotásain. Megőrizte és továbbfejlesztette az áttetsző lazúrtechnikát, amelytől formái és színmezői egészen légies, irizáló, halmozállapotok közötti, szubtilis jelleget öltenek. Főleg meleg színtónusokban tartott, ritmikus képépítése egyszerre rajzos, miközben festői is marad, sejtelmes, opálos vizuális világot teremtve. A háború előtti pezsgő művészeti élettől Szóbel – vélhetően tudatos döntése nyomán – visszavonult, kerülte a nyilvános

in 1947 at the Galerie France,²⁶ where he showed works made between 1939 and 1947. In his foreword to the exhibition catalogue, art critic Frank Elgar astutely notes that Szóbel’s synthesizing art, which had multiple sources, pulsates in harmony with the zeitgeist of his own ambivalent period:

‘[This painting is] neither Fauvist, Cubist, Expressionist, Surrealist nor Abstract; it is the result of a skilful blend, an artificial synthesis of different means and contradictory principles: it is the fruit of integrated thinking and keen sensitivity, of an imagination that shuns the monstrous but does not fear the grotesque, of an awareness of apocalypse rather than an awareness of decadence.’ The painterly world of Szóbel, who had travelled all over Europe and had absorbed countless artistic impulses, had by now become crystallized. His abstract compositions, which retain reminiscences of figurativeness, open up a wide range of associations: his quasi-figures, formed from monumental architectural fragments, appear as structures reminiscent of stained-glass windows, while his stick figures, which bring to mind children’s drawings or ancient symbols, are signs of existential angst. He kept using and improved on the translucent glaze technique, which lends his forms and colour fields an airy, iridescent, subtle character as if they were between states of matter. Dominated by warm tones and marked by rhythmic construction, the works were simultaneously linear and painterly, creating a mysterious, opalescent visual world. Probably consciously, Szóbel stepped back from the bustle and hustle of the art scene, made no public appearances, and submitted only the odd work to the Salon de Mai. In 1951, he had a show at the Galerie de Beaune, entitled *Vision rythmée*, and subsequently another one at the end of the year,

szereplést, csupán a Salon de Mai-n jelent meg egy-egy művel. 1951-ben a Galerie de Beaune-ban *Vision rythmée* címmel, majd ez év végén a Galerie de France-ban rendezett kiállítása után közel egy évtizedig nem rendezett önálló tárlatot. A hallgatás éveiben készítette el hatalmas méretű vásznait, amelyek súlyos, szakrális hangulatot árasztó atmoszférája már-már spirituális jellegű.

A hosszabb szünet után 1961-ben a Galerie Blumenthalban jelentkezett önálló kiállítással: teljesen új festői nyelvet mutatott be, amely nemcsak a lazúrtechnikával, hanem az addigi kompozíciós eljárásaival is szakított. A korábban geometrikus formákból épített alakzatok körvonalai új sorozatán lágyan és hajlékonyan áradnak, a komplex lazúrtechnika helyett pedig egyre inkább a lokális, vibráló színhasználat felé billen. Dominánsan fehér színű kompozíciói a nagy, körülhatárolható látvány helyett inkább a jelenségek mélyére vezetnek, mintha mikroszkópon keresztül vizsgálná az ismeretlen, dinamikus és plasztikus struktúrákat. A megtalált új festői nyelvezet – amely egyébként már magán hordozza az absztrakt expresszionizmus hatását – termékenyítően hatott Szóbel munkakedvére, 1963-ban már újabb egyéni kiállítást rendezett a Galerie Blumenthalban, amely végül életének utolsó bemutatója lett.¹³ Még nyitva tartott a tárlat, amikor 1963. június 12-én embólia következtében elhunyt Boulogne-Billancourt-i otthona közelében.

Szóbel Géza festőművész életének és művészi hagyatékának sorsa azonban halála után a második École de Paris sok emigráns művészehez hasonlóan szinte a teljes feledés homályába merült. Festményeit és rajzait 1971-ben, majd 1976-ban a párizsi Hôtel Drouot árverezte el,¹⁴ aminek következtében alkotásai Európa-szerte szétszóródtak, a művészettörténet figyelmének látókörén pedig teljesen kívül esett munkássága. Sokáig

at the Galerie de France. But then—almost a decade was to pass before the next solo exhibition. Those years of silence saw him paint vast canvases, whose weighty, sacral atmosphere is almost spiritual in quality.

With the new solo exhibition that opened at the Galerie Blumenthal in 1961, following a long hiatus, he revealed a completely new painterly idiom that had broken with both the glazing technique and his former compositional methods. In this new series, the contours of the forms, which had formerly been constructed from geometric shapes, now flowed softly and flexibly, and the complex glazing technique was increasingly superseded by the use of local and vibrant colours. Instead of some large spectacle that can be delineated, his new compositions, whose dominant colour was white, seemed to lead the viewer deep inside phenomena, as if some unknown, dynamic and plastic structures were examined through a microscope. The newly discovered painterly language—which was already informed by the influence of abstract expressionism—had an invigorating effect on him, and in 1963 he had a new solo exhibition at the Galerie Blumenthal—which also came to be his last.²⁷ The exhibition was still open when on 12 June 1963 he died of embolism near his home in Boulogne-Billancourt.

As was the case with many of the émigré artists of the second École de Paris, the life and work of Géza Szóbel sunk into near oblivion after his death. His paintings and drawings were auctioned off in 1971 and then in 1976 at the Hôtel Drouot in Paris,²⁸ as a result of which his creations were dispersed throughout Europe and his life's work fell out of the view of art historians. For a long time, it seemed that, his multi-ethnicity

A szent család | The Holy Family
1942 körül | circa 1942 | lappang
whereabouts unknown

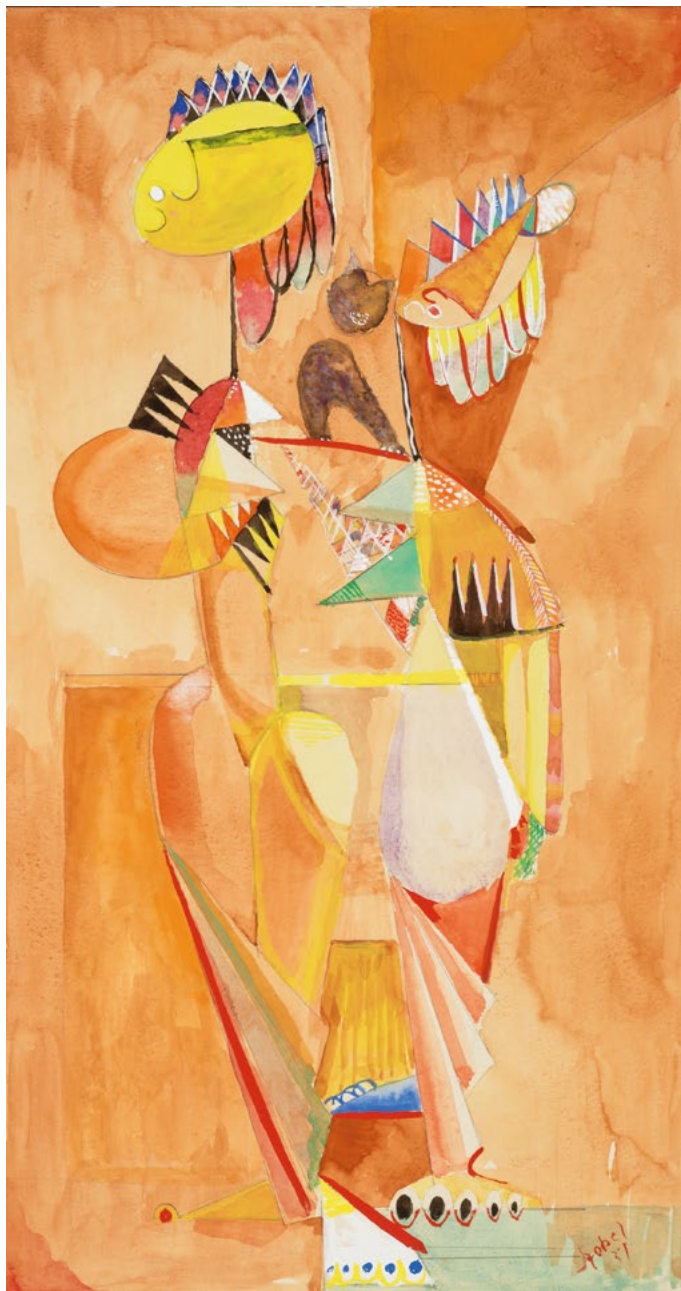
úgy tűnt, hogy Szóbel mint soknemzeti-ségű alkotó végül egyik hazájában sem kapja meg a neki járó szakmai elismerést. A 2000-es évek elejétől elsőként a műkereskedelem kezdett érdeklődni munkái iránt: Magyarországon a Kálmán Maklár Fine Arts Galéria már 2012 előtt bemutatta nemzetközi vásárokon Szóbel alkotásait, majd 2012-ben megrendezte első önálló kiállítását Budapesten. Időközben cseh és szlovák művészettörténészek, illetve magángyűjtők is felfigyeltek Szóbel munkásságára, azonban átfogó, az életmű mélységét feltáró elemzés a mai napig nem született róla. Jelen kiállítás közel húsz alkotáson keresztül villantja fel munkásságát, bízva abban, hogy az idén indult kutatások nyomán nemcsak a szakmai, hanem a szélesebb közönség is közelebb kerülhet Szóbel Géza rejtélyes életművéhez.

notwithstanding, Szóbel would not receive the professional recognition that was his due in any of the countries he called his own. The art trade was the first to take an interest in his works in the 2000s. Kalman Maklary Fine Arts Gallery featured Szóbel at international fairs prior to 2012, when it dedicated an exhibition to his art in Budapest. In the meantime, Czech and Slovak art historians and private collectors also became interested in Szóbel's art, but no in-depth analysis of the oeuvre has been published to date. This exhibition serves as an introduction to Géza Szóbel's art, featuring about twenty of his works. We hope that the new research that started this year will produce results that will help to shed light on this enigmatic body of work and bring it closer to both art professionals and the general public.

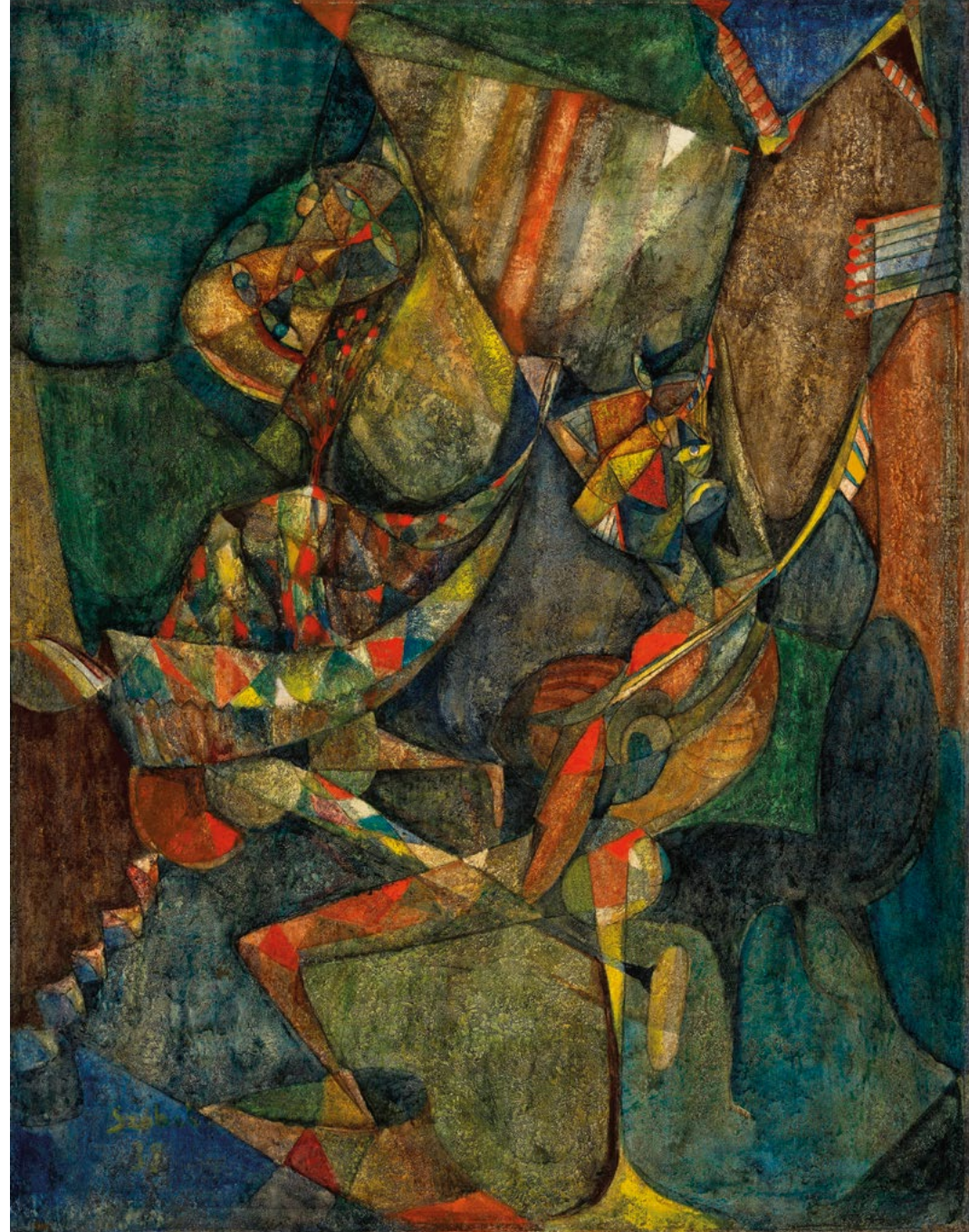
1 T. [Tilkovszky Béla]: Szóbel Géza (1905–1963). In: *Irodalmi szemle* 10 (1968), 909–911.
2 Cserba Júlia: *Magyar Képzőművészek Párizsban 1903–2005*. Budapest: Vince Kiadó, 2006, 126–129.
3 Képzőművészeti kiállítás a Kultúrpalotában. In: *Komáromi Lapok*, 1924. december 16., 8.
4 Szóbel Géza: *Tilkovszky Béla arcképe*, 1929 körül, olaj, vászon, 130 × 97 cm, ltsz.: O 5923, Slovenská národná galéria, Pozsony
5 sz. v.: Szóbel Géza képzőművész kiállítása a Kultúrpalotában. In: *Komáromi Lapok* 12 (1932), 4–5.
6 *Salvo for Russia*, a grafikai mappa, az angol szürrealizmus egyik jelentős műve. A mappát Nancy Cunard és John Banting szerkesztette. Cecily Mackworth, James Law Forsyth, J. F. Hendry és Nancy Cunard négy verse és tíz művész eredeti metszete található a kiadványban, közöttük Szóbel egy grafikája. A ritka, összesen száz darab kiadott mappa egyik példánya ma a MoMA gyűjteményében található.
7 1939. október 2-án aláírt dokumentum engedélyezte a cseh hadsereg újjáalakítását Franciaországban.
8 Feliks Topolski (1907–1989) hívatásos háborús művész, aki számos rajzos illusztráción örökölte meg a lengyel hadsereg tevékenységét.
9 Herbert Read levele E. M. O'R. Dickeynek. Lásd: <https://www.iwm.org.uk/collections/item/object/1050001145>; „It struck me that through your influence he might be allowed to do for the Czech Army what Topolsky has done for the Polish.”
10 *The Star of David* (előszó). In: J. Masaryk – H. Read (szerk., előszó): *The Star of David by Geza Szobel*. Stranmillis, Belfast: Museum and Art Gallery, 1943, 8.
11 Édesapja, a postahivatali tisztviselő Szóbel Zsigmond 1942 márciusában hunyt el. Szóbel Géza két testvérét, a gyermekorvos Szóbel Etelt és Szóbel Zoltánt a Jad Vashem listái szerint 1944-ben deportálták Komáromból. Lásd: <https://collections.yadvashem.org/en/names/8821161>
12 *Szobel Peintures 1939–1947*. (Kiáll. kat.) Galerie de France, Párizs, 1947. február 25. – március 22.
13 *Exposition Geza Szobel*. Galerie Blumenthal, Párizs, 1963. május 21. – június 21.
14 Me Claude Robert: *Catalogue de la vente de l'atelier Geza Szobel*. Párizs: Hôtel Drouot, 1971. május 18.
15 T. [Béla Tilkovszky]: 'Szóbel Géza (1905–1963)'; *Irodalmi szemle*, 1968, No. 10, 909–911.
16 Júlia Cserba: *Magyar képzőművészek Párizsban 1903–2005* [Hungarian Visual Artists in France, 1903–2005] (Budapest: Vince Kiadó, 2006), 126–129.
17 'Képzőművészeti kiállítás a Kultúrpalotában' [Paintings Exhibited at the Palace of Culture], *Komáromi Lapok*, 16 December 1924, 8.
18 Géza Szóbel: *Portrait of Béla Tilkovszky*, ca. 1929, oil on canvas, 130 × 97 cm, inv. no.: O 5923, Slovenská národná galéria, Bratislava.
19 sz. v.: 'Szóbel Géza képzőművész kiállítása a Kultúrpalotában' [Géza Szóbel's Paintings at the Palace of Culture], *Komáromi Lapok*, 1932, No. 12, 4–5.
20 *Salvo for Russia*, a portfolio of poems, etchings and engravings, is a significant work of British surrealism. Edited by Nancy Cunard and John Banting, it contains a poem each by Cecily Mackworth, James Law Forsyth, J. F. Hendry and Nancy Cunard, as well as original prints by ten artists, among them Szóbel. Published in only 100 copies, a portfolio can now be found in the collection of the MoMA, New York.
21 An agreement signed on 2 October 1939 allowed for the reconstitution of the Czechoslovak army on French soil.
22 Feliks Topolski (1907–1989) was an official war artist who documented the activity of the Polish army in numerous drawings and illustrations.
23 Letter from Herbert Read to E. M. O'R. Dickey. <https://www.iwm.org.uk/collections/item/object/1050001145>.
24 Geza Szobel: *The Star of David*. Foreword by J. Masaryk, H. Read (Belfast: Museum and Art Gallery, Stranmillis, 1943), 8.
25 His father, Zsigmond Szóbel, a post office clerk, died in March 1942. His brothers, Etel Szóbel, a paediatrician, and Zoltán Szóbel, were deported from Komárno in 1944, according to Yad Vashem. <https://collections.yadvashem.org/en/names/8821161>.
26 *Szobel Peintures 1939–1947*. Exhibition catalogue. Galerie de France, 25 February–22 March 1947.
27 *Exposition Geza Szobel*, Galerie Blumenthal, Paris, 21 May–21 June 1963.
28 Me Claude Robert: *Catalogue de la vente de l'atelier Geza Szobel*. Hôtel Drouot, Paris, 18 May 1971.

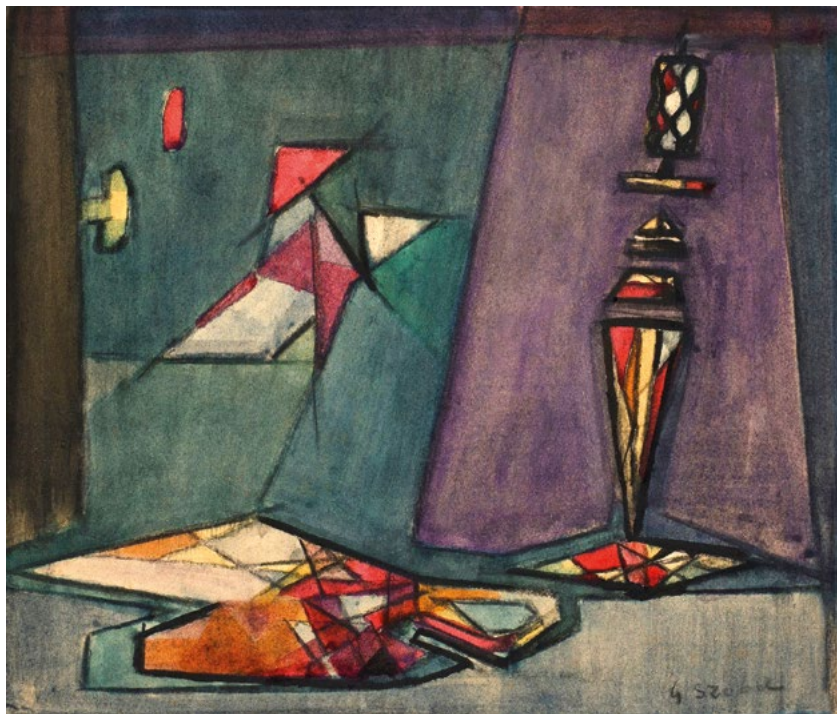
Szóbel Géza portréja | Portrait of Géza Szóbel | 1940 körül | circa 1940

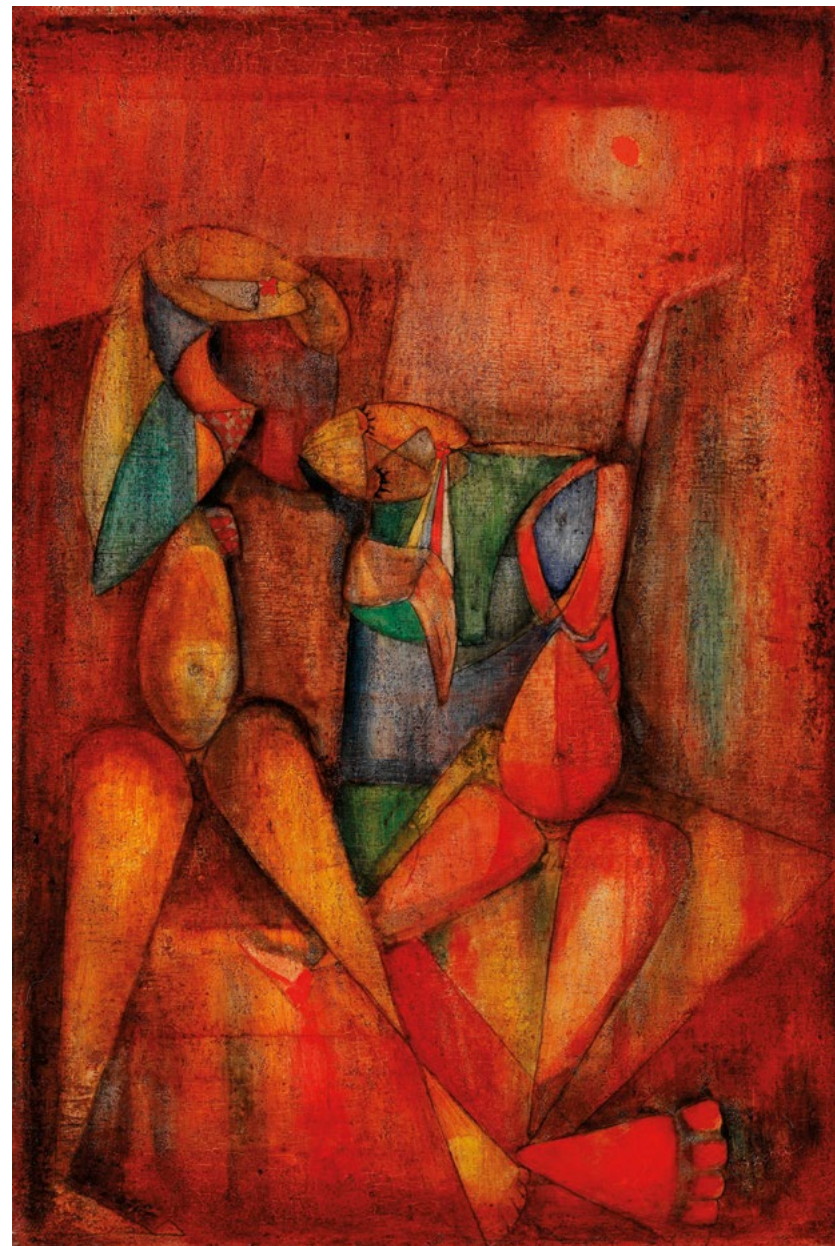
Kubista alak | Cubist Figure | 1937 | gouache, akvarell, papír | gouache, watercolor on paper
59×31 cm | Maklár Kálmán gyűjteménye | Collection of Kalman Maklary

Harlekin zenészek | Harlequin Musicians | 1938 | olaj, fatábla | oil on wooden panel | 120×95 cm
Maklár Kálmán gyűjteménye | Collection of Kalman Maklary

Csendélet gyertyával | Still life with Candle | 1940 | gouache, akvarell, papír
gouache, watercolor on paper | 38×43 cm |
Maklár Kálmán gyűjteménye | Collection of Kalman Maklary

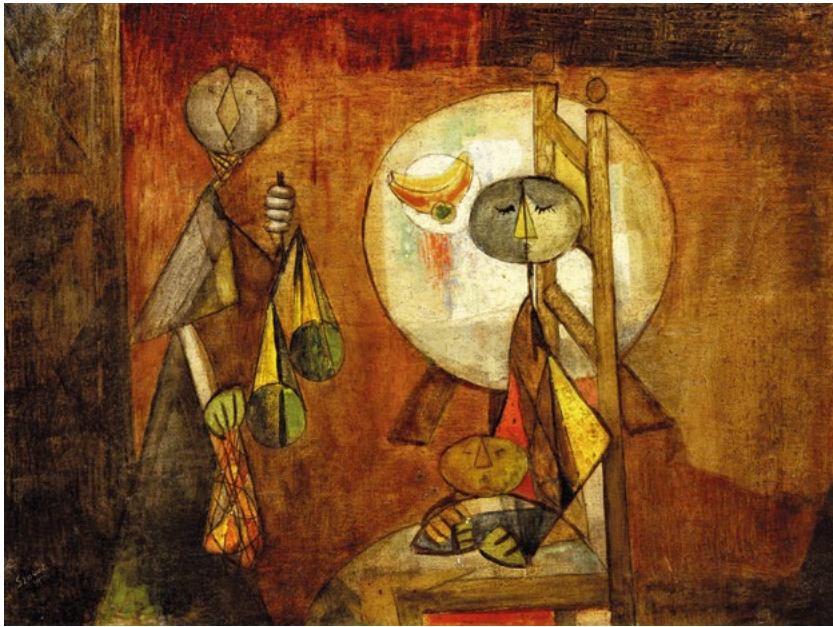
Szerelmesek | Lovers | 1944 | olaj, fatábla | oil on wooden panel | 76×51 cm
Maklár Kálmán gyűjteménye | Collection of Kalman Maklary

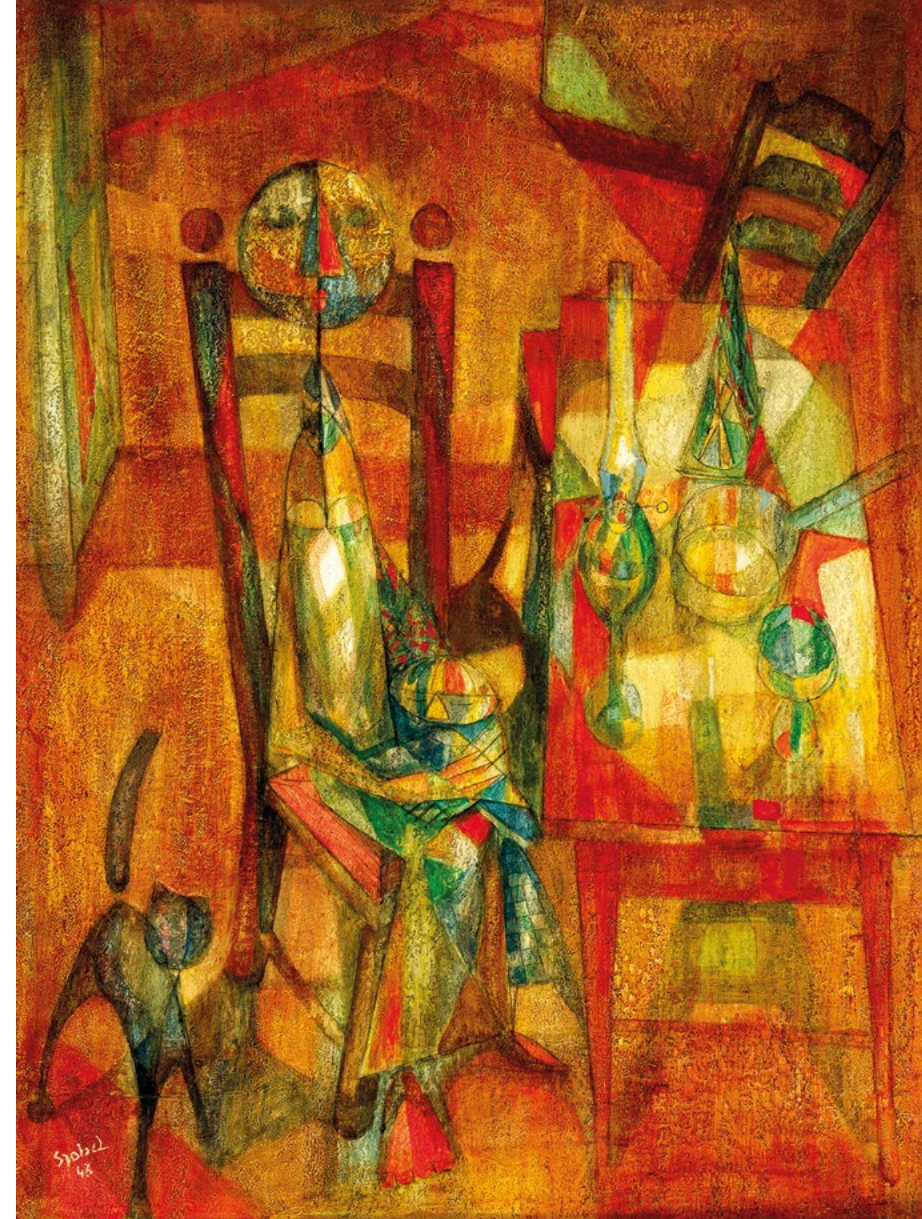
Szóbel Géza Londonban | Géza Szóbel in London | 1942

Huszár | Hussar | 1942 | olaj, papír | oil on paper | 29×23 cm
Maklár Kálmán gyűjteménye | Collection of Kalman Maklary

Nők a konyhában | Women in the Kitchen | 1945 | olaj, fatábla | oil on wooden panel | 55×75 cm
Maklár Kálmán gyűjteménye | Collection of Kalman Maklary

Anya és gyermeke | Mother and Child | 1946 | olaj, fatábla | oil on wooden panel | 73×54 cm
Maklár Kálmán gyűjteménye | Collection of Kalman Maklary

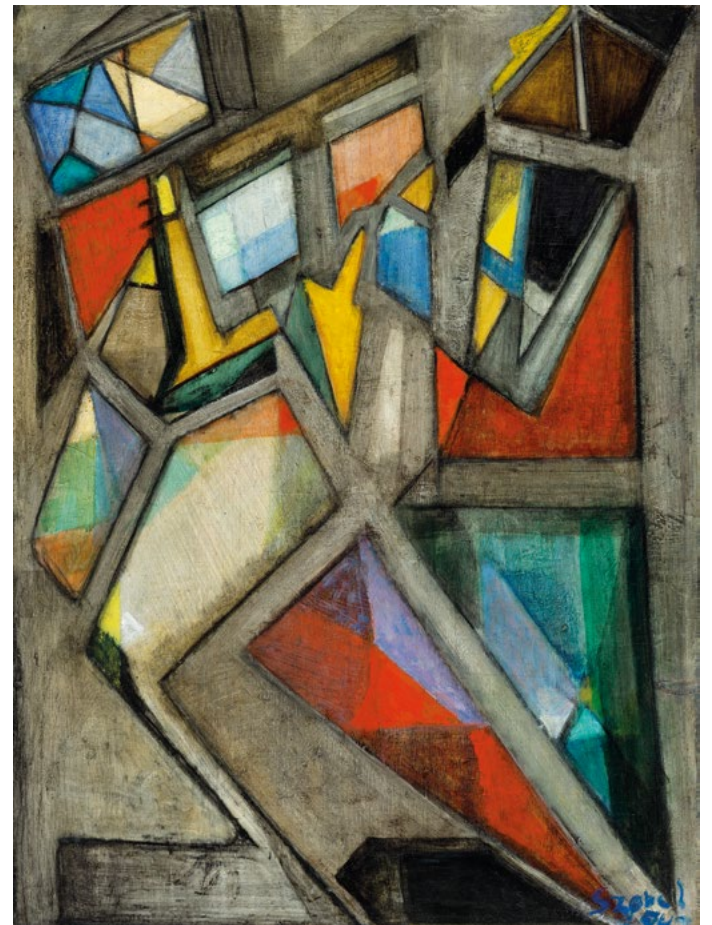
Karakterek | Characters | 1945 | akvarell, papír | watercolor on paper | 26,5×21,5cm
Maklár Kálmán gyűjteménye | Collection of Kalman Maklary

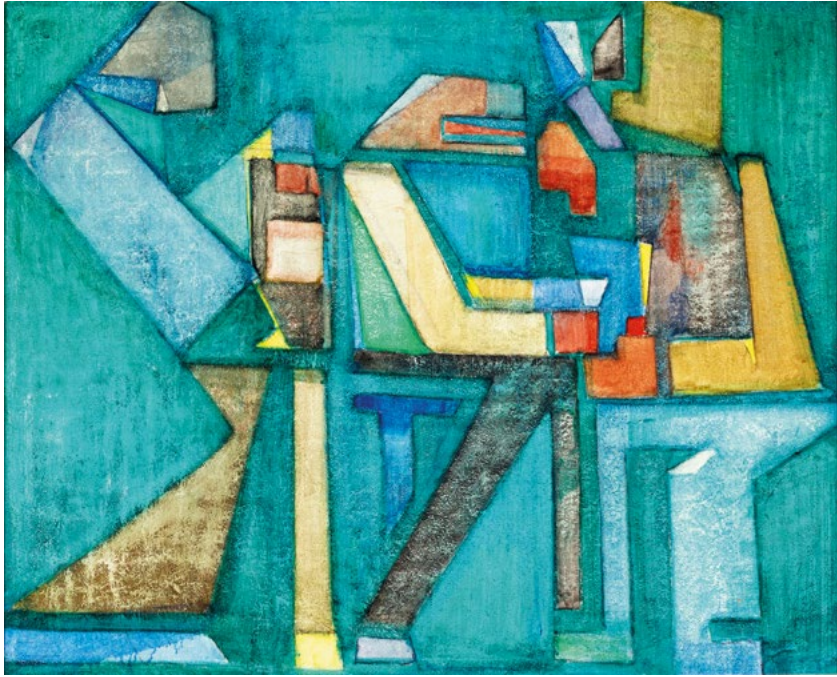
Romantikus randevú | Romantic Date | 1945 | akvarell, papír | watercolor on paper | 45,5×35,5cm
Maklár Kálmán gyűjteménye | Collection of Kalman Maklary

Templomi kórus | Church Choir | 1951 | olaj, fatábla | oil on wooden panel | 128×96 cm
Maklár Kálmán gyűjteménye | Collection of Kalman Maklary

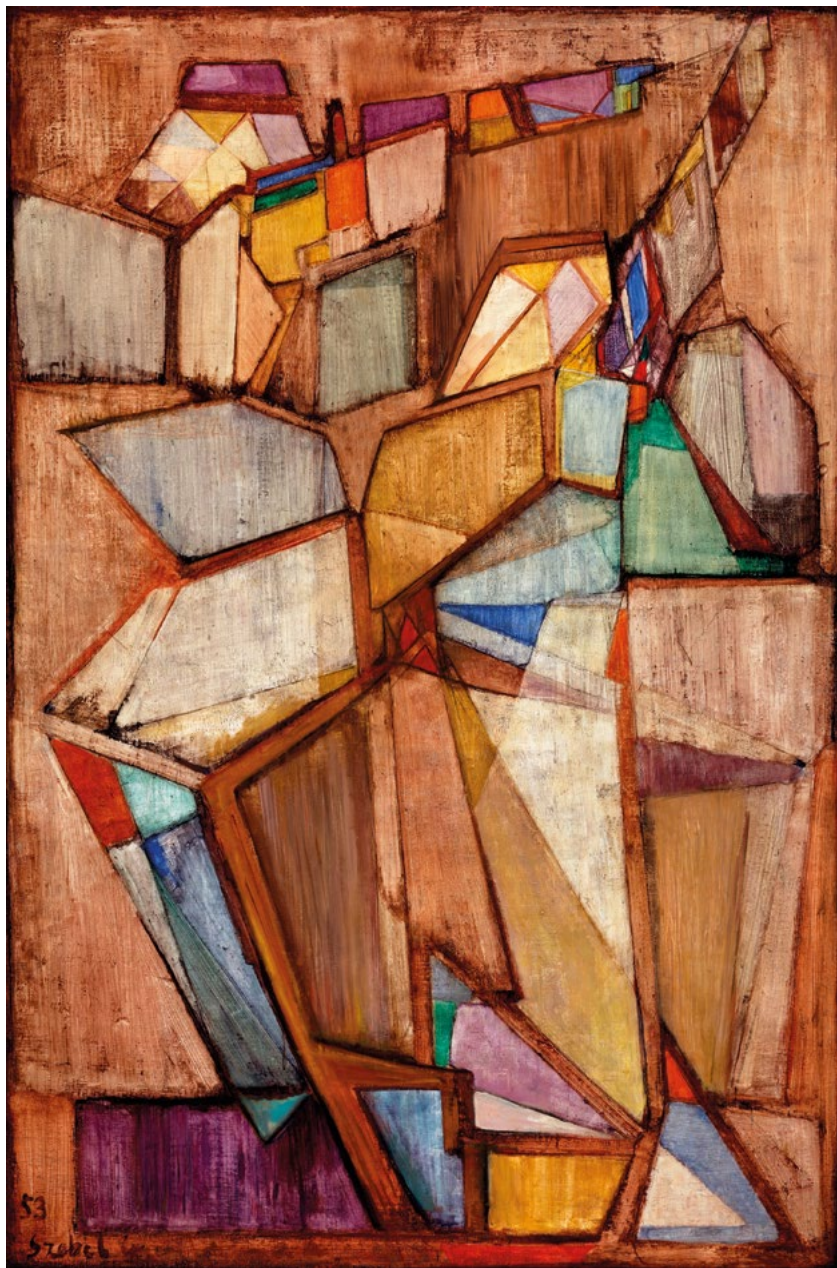
A skót | The Scottish | 1947 | olaj, fatábla | oil on wooden panel | 73×54 cm
Maklár Kálmán gyűjteménye | Collection of Kalman Maklary

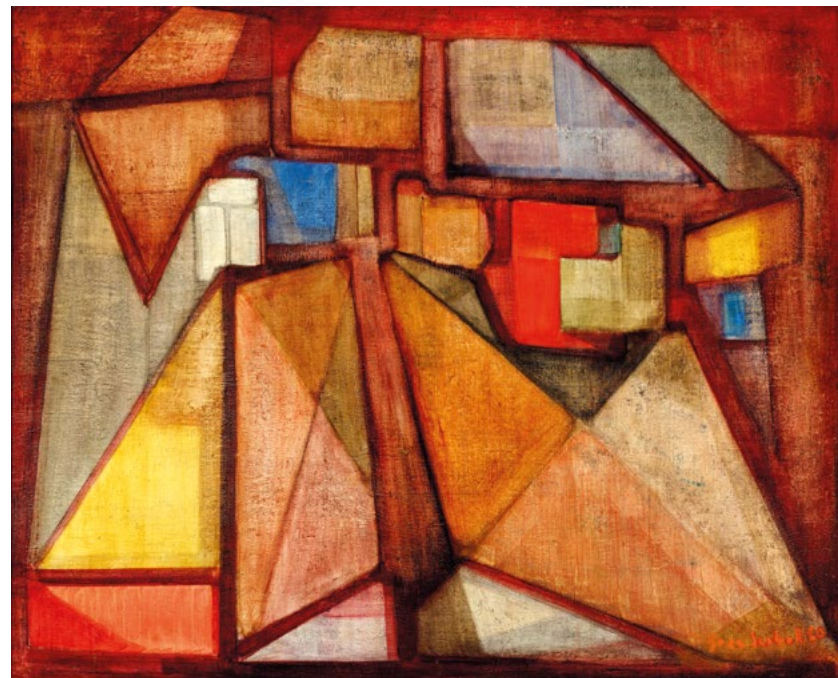
Kártyázók | Card Players | 1950 | olaj, fatábla | oil on wooden panel | 78×98 cm
Kálmán Maklár Fine Arts Galéria jóvoltából | courtesy of Kalman Maklary Fine Arts Gallery

Zenészek | Musicians | 1950 | olaj, fatábla | oil on wooden panel | 220×110 cm
Kálmán Maklár Fine Arts Galéria jóvoltából | courtesy of Kalman Maklary Fine Arts Gallery

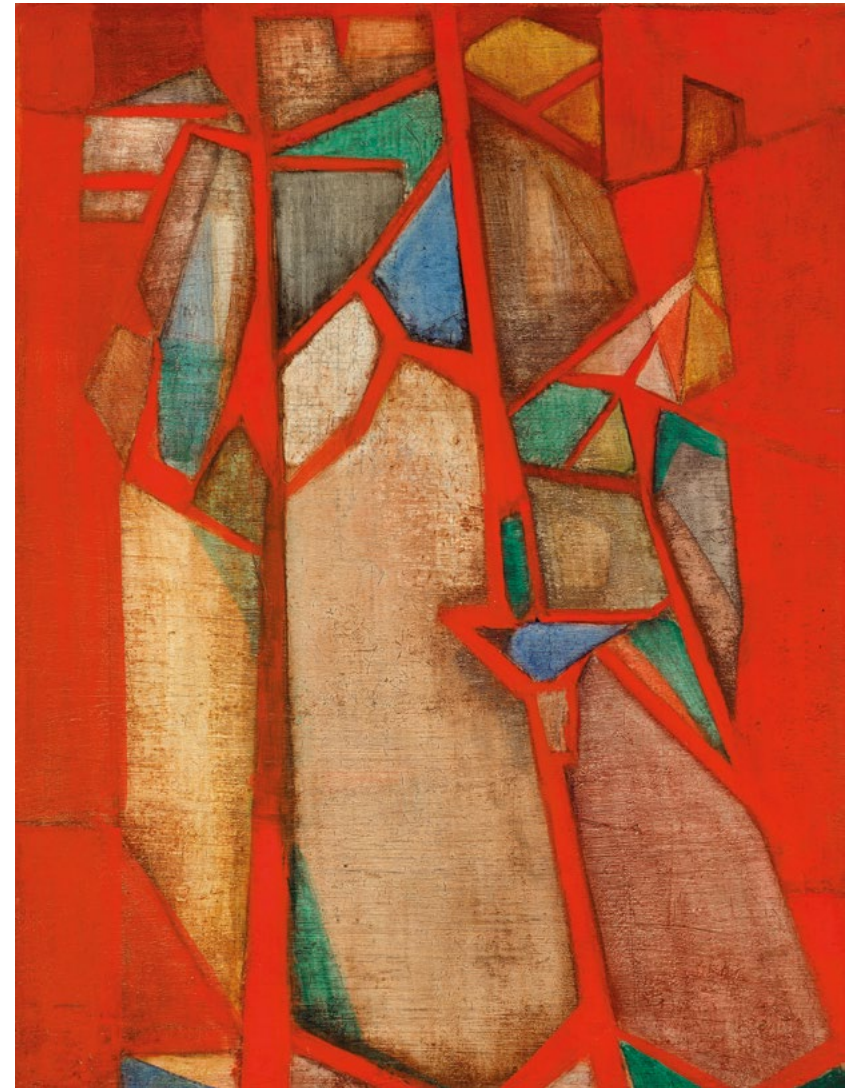
Vadászok lesen | Hunters on the Hunt | 1953 | olaj, vászon | oil on canvas | 183×120 cm
Maklary Kálmán gyűjteménye | Collection of Kalman Maklary

Az ivók | The Drinkers | 1950 | olaj, fatábla | oil on wooden panel | 81×100 cm
Maklary Kálmán gyűjteménye | Collection of Kalman Maklary

Harcosok | Warriors | 1949 | olaj, fatábla | oil on wooden panel | 53x64 cm
Maklár Kálmán gyűjteménye | Collection of Kalman Maklary

Absztrakt kompozíció | Abstract Composition | 1953 | olaj, fatábla | oil on wooden panel | 61x48 cm
Maklár Kálmán gyűjteménye | Collection of Kalman Maklary

Részeg hajó | Drunken Ship | 1960 | olaj, fatábla | oil on wooden panel | 100×120 cm
Maklár Kálmán gyűjteménye | Collection of Kalman Maklary

Absztrakt kompozíció | Abstract Composition | 1960 | olaj, fatábla | oil on wooden panel | 88×115 cm
Maklár Kálmán gyűjteménye | Collection of Kalman Maklary

**Egy rejtélyes magyar festő Párizsban –
120 éve született Szóbel Géza (1905-1963)
Válogatás Maklár Kálmán gyűjteményéből**

**An Enigmatic Hungarian Painter in Paris –
Géza Szóbel (1905-1963) was born
120 years ago
A selection from the collection
of Kalman Maklary**

**Ferenczy Múzeum | Ferenczy Museum
Szentendre, Kossuth Lajos utca 5.**

**2025. október 5. – november 9.
5 October – 9 November, 2025**

Nyitva: csütörtöktől vasárnapig 10:00 – 18:00
Open: from Thursday to Sunday from 10 am
to 6 pm

Kurátor | Curator: **SZABÓ Noémi**
Társkurátor | Co-curator: **MAKLÁR Kálmán**

A kiállítás a Ferenczy Múzeumi Centrum és a
Kálmán Maklár Fine Arts Galéria közös szer-
vezésében jött létre | This exhibition is jointly
presented by the Ferenczy Museum Center
and the Kalman Maklary Fine Arts Gallery.

Kiadja | Publisher:
Ferenczy Múzeumi Centrum
Felelős kiadó | Publication overseen by:
BORBÉLY-TARDY Anna
Szerkesztő | Editor:
MAKLÁR Kálmán, SZABÓ Noémi
Szöveg | Text:
SZABÓ Noémi
Projektkoordinátor | Project coordinator:
SOÓS Éva
Olvasószerkesztő | Copy editor:
ZELEI Bori
Angol fordítás | English translation:
MIHÁLY Árpád
Fotó | Photo: DARABOS György
Grafikai terv | Graphic design:
HERR Ágnes
Külön köszönet | Special thanks to:
MISEJE Balázs, TOLONICS Gergely

A borítón | On the cover:
Harlekin zenészek | Harlequin Musicians
1938 | olaj, fatábla | oil on wooden panel
120×95 cm | Maklár Kálmán gyűjteménye
Collection of Kalman Maklary

Kiállítási installáció | Installation of the
Exhibition: PETRIK Zsolt
Kommunikáció | Communication:
BÉDA Andrea, SZÉLES Nóra, RIBÁR Kitti,
TAKÁCS Erzsébet
Szállítás | Transport:
GOTTLASZ Team
Nyomda | Printed by VIRTUOZ Kiadó
és Nyomdaipari Kft.

© szerző | The author
© fordító | The translator
© Ferenczy Múzeumi Centrum, 2025

A katalógus szerzői jogilag védett.
A kiadó előzetes írásos
hozzájárulása nélkül részleteiben
sem reprodukálható.
Allrights reserved. No part of this catalog
can be reproduced without express
written permission from the publisher.

Ferenczy Múzeumi Centrum (FMC)
2000 Szentendre, Fő tér 2-5.
www.femuz.hu
ISBN: 978-615-5860-43-0

FERENCZY MÚZEUMI
CENTRUM

Szentendre

KÁLMÁN MAKLÁR FINE ARTS
Modern & Contemporary Gallery

